Izvorni znanstveni rad
UDK: 255(497.584Dubrovnik)(091)"15/18"
334.71(497.584Dubrovnik)(091)"15/18"
DOI: 10.21857/yrvgqtkoj9
Primljeno: 5.5.2018.
Prihvaćeno: 14.5.2018.

BRATOVŠTINA SV. LAZARA MEĐU TRGOVAČKIM I OBRTNIČKIM BRATOVŠTINAMA RANONOVOVJEKOVNOG DUBROVNIKA

ŠTEFICA CURIĆ LENERT I NELLA LONZA

SAŽETAK: Na temelju dosad nepoznatih ili malo korištenih izvora uspoređuje se broj članova bratovštine Sv. Lazara s članstvom drugih dubrovačkih trgovačkih i obrtničkih bratovština u 16. i 17. stoljeću. Analiziraju se također podaci o spremnosti članova raznih bratovština i židovske zajednice za upis državnog zajma (1673/4). Na temelju podataka o upisu novih članova u Veliko vijeće i kapitul bratovštine Sv. Lazara (1541-1800), razmatra se utjecaj demografskih i drugih faktora na broj lazarina. Rezultati ovih analiza ocrtavaju mjesto lazarina u društvenoj strukturi ranonovovjekovnog Dubrovnika.

Ključne riječi: Dubrovnik, rano moderno razdoblje, bratovštine, bratovština Sv. Lazara, bratovština Sv. Antuna, trgovci, obrtnici, popis stanovnika, državni zajam

Keywords: Dubrovnik, early modern period, confraternities, confraternity of St Lazarus, confraternity of St Anthony, merchants, artisans, census, state loan

Nakon što je ispitan motiv za osnutak, ustroj i transformaciju članstva bratovštine Sv. Lazara od 16. do početka 19. stoljeća,[1] u ovome se radu analizira

[1] Štefica Curić Lenert i Nella Lonza, »Bratovština Sv. Lazara u Dubrovniku (1531-1808): osnutak, ustroj i članstvo.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/1 (2016): 39-113.

Štefica Curić Lenert, doktorandica na studiju Povijest stanovništva Sveučilišta u Dubrovniku. Adresa: Vladka Mačeka 50, 20000 Dubrovnik. E-mail: stefica.curic.lenert@gmail.com

Nella Lonza, znanstvena savjetnica u Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku. Adresa: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Lapadska obala 6, 20000 Dubrovnik. E-mail: nella.lonza@gmail.com

broj lazarina i njihova financijska snaga kroz usporedbe s drugim trgovačkim i obrtničkim bratovštinama. S tim se ciljem koriste neki dosad nepoznati ili nedovoljno zapaženi arhivski izvori koji za različite svrhe popisuju dio pučkoga sloja organiziranog u profesionalne udruge.

Članstvo trgovačkih i obrtničkih bratovština početkom 16. stoljeća

Bratovština Sv. Lazara osnovana je 1531. Brojčane odnose među bratovštinama i društvenim slojevima nedugo prije toga prikazuje izvor iz 1514. u kojemu se raspoređuje financijski teret uzdržavanja hospitala na Pilama.[2] Prema njemu u to je vrijeme bilo 278 članova Velikog vijeća, ne računajući plemiće u izaslanstvima i na službama u lokalnim jedinicama,[3] i ukupno 1.943 člana trgovačkih i obrtničkih bratovština, od čega je 261 (13,43%) član pripadao vodećoj bratovštini Sv. Antuna (tablica 1).[4] Isti izvor pokazuje koliko je u životu grada početkom 16. stoljeća još uvijek bila važna tekstilna proizvodnja (plavo u tablici).[5] Čak je 460 članova bratovština (23,67%) bilo te struke, što je skoro dvostruko više od broja trgovaca iz redova antunina.

Uzme li se u obzir pad broja stanovnika grada Dubrovnika tijekom prve polovice 16. stoljeća s oko 9.000 na oko 8.000 stanovnika,[6] broj članova

---

O pitanju glasovanja i izbora u bratovštinama Sv. Antuna i Sv. Lazara objavljen je nedavno i rad Zrinke Pešorda Vardić, »Voting and elections in the elite Ragusan confraternities of St. Anthony and St. Lazarus.«, u: *Cultures of Voting in Pre-Modern Europe*, ur. Serena Ferente, Lovro Kunčević i Miles Pattenden. London: Routledge, 2018: 290-309.

[2] *Dal libro degli offiziali dell'ospedale de poveri uomini e donne alle Pille, borgo di Ragusa, a di 28 gennaio 1514* (Gianmaria Mattei, *Zibaldone*, sv. 2, rukopis br. 434, f. 395r-v, Knjižnica samostana Male braće u Dubrovniku). Prema Jeremiću i Tadiću hospital za siromahe na Pilama osnovan je tek 1532. Vidi: Risto Jeremić i Jorjo Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika*, sv. 2. Beograd: Centralni higijenski zavod, 1939: 180.

[3] Procjene koje donosi Vekarić znatno su više. Usporedi: Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, *1. Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2011: 141, tab. 35; 145, tab. 39.

[4] Brojevi se ne mogu uzeti kao posve čisti, jer su pojedinci mogli biti članovi više strukovnih bratovština i stoga u ovom popisu biti brojeni više puta. Primjerice, u početnom razdoblju u bratovštini Sv. Lazara bilo je 18,69% članova s drugim primarnim zanimanjem. Vidi: Š. Curić Lenert i N. Lonza, »Bratovština Sv. Lazara u Dubrovniku (1531-1808)«: 42-43.

[5] Dragan Roller, *Dubrovački zanati u XV. i XVI. stoljeću*. Zagreb: JAZU, 1951: 5-91.

[6] Nenad Vekarić, »Broj stanovnika Dubrovačke Republike u 15, 16. i 17. stoljeću.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 29 (1991): 19.

Tablica 1. Broj članova dubrovačkih bratovština 1514.

Bratovština	Broj članova	Udio (%)
antunini	261	13,43
brijači	117	6,02
zlatari	43	2,21
zidari	58	2,98
klesari	58	2,98
tesari	82	4,22
kovači	56	2,88
češljači vune	220	11,32
tkalci	137	7,05
grebenari	72	3,71
podstrigači sukna	31	1,59
krojači	170	8,75
kapari	111	5,71
postolari	146	7,51
kožari	60	3,09
prodavači na malo	132	6,79
mesari	81	4,17
krčmari	90	4,63
slikari	18	0,93
Ukupno	1.943	100

Izvor: *Dal libro degli offiziali dell'ospedale de poveri uomini e donne alle Pille, borgo di Ragusa, a di 28 gennaio 1514* (Gianmaria Mattei, *Zibaldone*, sv. 2, f. 395r-v, rukopis br. 434, Knjižnica samostana Male braće u Dubrovniku).

bratovština sigurno se kroz nekoliko desetljeća ponešto smanjio. U početnom razdoblju (1531-1537) bratovština Sv. Lazara imala je 198 punopravnih članova[7] i po brojnosti je postala druga bratovština, odmah iza bratovštine Sv. Antuna, koju će članstvom ubrzo nadmašiti.

[7] Š. Curić Lenert i N. Lonza, »Bratovština Sv. Lazara u Dubrovniku (1531-1808)«: 51.

Pučki sloj i bratovština Sv. Lazara na temelju popisa noćnih straža iz 16. i 17. stoljeća

Uvid u brojčane omjere članstva bratovštine Sv. Lazara i drugih strukovnih bratovština pružaju također popisi noćnih stražara,[8] sačuvani za 1544, 1548, 1555, 1594, 1644 i 1673. godinu (tablica 2, grafikoni 1-4).[9] Premda sve stražarske liste nisu vođene na isti način, pa apsolutni brojevi nisu međusobno usporedivi, razložno je pretpostaviti da su se stražarske obveze nastojale rasporediti tako da bratovštine budu opterećene razmjerno broju članova.

U Dubrovniku je u srednjem vijeku, kao i u drugim europskim gradovima, uspostavljen sustav noćnog stražarenja, koji je obuhvaćao čuvanje zidina od napada izvana i održavanje reda i mira na gradskim ulicama. U pravilima o noćnoj straži relativno su se često mijenjali detalji, no načela su od 14. stoljeća ostala ista:[10] zapovjednici su ždrijebani među vlastelom (*capitani mensis* i *capitani sexteriorum*, kasnije zvani i *domini noctis, domini de nocte*), a podvrgnuti su im bili plaćeni vojnici (*soldizati, de soldo*) i stražari ždrijebani među dubrovačkim pučanima (*sopraguardia, scaraguardia, squaraguaita, scorovaita*

[8] Očito je u tom smjeru razmišljao i Vuk Vinaver koji je, ne citiravši izvore, donio brojeve onako kako su sumirani na popisima iz 1544, 1548, 1555. i 1673. Usporedi Vuk Vinaver, »Dubrovačka nova ekonomska politika početkom XVII veka.« *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 4-5 (1956): 418.

[9] Za razdoblje 1544-1555. vidi: *Guardie notturne 1544-1548*, serija 9 - *Guardie ed armamento*, sv. 5a, početni nenumerirani list verso, f. 20v, 65v, Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD); za 1594. vidi: *Series Nova*, rukopis br. 4512, Österreichische Nationalbibliothek, Beč; za 1644. vidi: *Libro della scorovaita 1644*, serija 21.1 - *Manuali pratici del Cancelliere*, *Leggi e istruzioni*, sv. 21, DAD; za 1673. vidi: *Scorouaita*, serija 21.1, sv. 22, DAD. Prva tri popisa iz 16. stoljeća, kao i onaj iz 1673. objavio je, s nekim greškama, Karl Kovač, »Crtice o statistici i o vojničkim ustanovama u republici Dubrovačkoj.« *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine* 28/3-4 (1916): 305. Podatke iz prva dva popisa, od kojih je drugi pogrešno datirao u 1549/1550, tabelarno je donio Jorjo Tadić u prikazu »D. Roller, Dubrovački zanati u XV. i XVI. stoljeću. Građa za gospodarsku povijest Hrvatske 2, izdanje JAZU, 1951.« *Historijski zbornik* 5/3-4 (1952): 342.

[10] Glavni su propisi: *Libri reformationum*, sv. 5, prir. Josip Gelcich [Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, sv. 29]. Zagreb: JAZU, 1897: 347; *Liber omnium reformationum*, prir. Aleksandar Solovjev, u: *Istorisko-pravni spomenici, I. Dubrovački zakoni i uredbe*. [Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, sv. III.6]. Beograd: SANU, 1936: ch. XIII, 1-6; ch. XIX, 1; *Liber viridis*, prir. Branislav Nedeljković [Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, sv. III.23]. Beograd: SANU, 1984: c. 5, 13, 58; *Liber croceus*, prir. Branislav Nedeljković [Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, sv. III.24]. Beograd: SANU, 1997: c. 78.

i slično).[11] Od pučana su pod obvezom bili oni u dobi sposobnoj za oružje - prvo od 15 do 70, a od 1476. u dobi od 20 do 60 godina.[12] Broj stražara iz redova pučana snizio se do 1377. s početnih 50 na 20,[13] vjerojatno zbog pada broja stanovnika, no 1387. broj stražara povećan je na 30, od čega ih je 12 bilo raspoređeno na glavne utvrde, a preostalih 18 uključeno u noćnu ophodnju.[14] Nakon toga broj je i dalje rastao - prateći sigurnosne potrebe grada i demografski potencijal - tako da je sredinom 16. stoljeća svake noći na straži bilo između 65 i 70 pučana.[15] U prvo je vrijeme osoba određena za stražara morala, pod prijetnjom globe, ostaviti zamjenika ako je izbivala iz Dubrovnika po privatnome poslu,[16] no 1487. uvedeno je pravilo da se plaćanjem novčanog iznosa može osloboditi osobne obveze.[17] Zanimljivo je da je stražarenja bio pošteđen najniži sloj pučana koje propis iz 1387. naziva "prostim osobama" (*viles persone*), a među koje zakon iz 1360. ubraja težake i nosače,[18] što ukazuje da je stratifikacija dubrovačkog društva bila složenija nego što se obično misli. Sudeći po popisima, nosači su uključeni u noćne straže tek u 17. stoljeću.

Imena pučana-obveznika noćne straže u početku su se izvlačila ždrijebom iz vreće (*sacus custodie*),[19] a počevši od 1343. vodio se i poseban registar - *liber custodie*[20] Ako ne već tada, onda ubrzo - kako svjedoči jedan podatak iz 1387.[21] - evidencija je bila ustrojena po strukovnim bratovštinama, što je očito bilo najpreglednije i najspretnije.

---

[11] *Libri reformationum*, sv. 1, prir. I. Tkalčić [Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, sv. 10]. Zagreb: JAZU, 1879: 71, 80-81, 89, 97, 113, 136-138, 140, 153, 165, 175, 178 i dalje. O etimologiji naziva službe vidi Žarko Muljačić, »Scorova(j)ta = 'noćna ophodnja'.« *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 4-5 (1961-62): 217-224. U mletačkoj sredini izraz *scaravaita* potvrđen je 1312 (*Atti del Podestà del Lio Mazor*, prir. Mahmoud Salem Elsheikh. Venezia: Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, 1999: 22).

[12] *Libri reformationum*, sv. 1: 85, 226, 237; *Liber croceus*: c. 78.

[13] *Liber omnium reformationum*: ch. XIX, 1.

[14] *Liber viridis*: c. 58.

[15] *Guardie notturne 1544-1548*, sv. 5a.

[16] *Liber omnium reformationum*: ch. XIII, 6; *Liber croceus*: c. 78.

[17] *Liber croceus*: c. 120, str. 139.

[18] *Liber viridis*: c. 13, 58.

[19] *Libri reformationum*, sv. 5: 347.

[20] *Libri reformationum*, sv. 1: 142. Godine 1377. donesena je odluka da će se napraviti novi popis (*Liber omnium reformationum*: ch. XIX, 1).

[21] *Liber viridis*: c. 57 iz 1387. spominje popis za stražu na Lovrijencu na kojemu su *artifices*.

Tablica 2. Broj članova bratovština pod obvezom noćne straže 1544, 1548, 1555, 1594, 1644. i 1673.

Bratovština	1544.		1548.		1555.		1594.		1644.		1673.	
	Broj članova	Udio (%)	Broj članova	Udio (%)	Broj članova	Udio (%)	Broj članova	Udio (%)	Broj članova	Udio (%)	Broj članova	Udio (%)
antunini	160	14,73	143	13,61	130	13,64	71	11,41	57	6,85	5	3,45
lazarini	219	20,17	173	16,46	168	17,63	81	13,02	204	24,52	25	17,24
brijači	29	2,67	23	2,19	11	1,15	19	3,06	53	6,37	12	8,26
zlatari	28	2,58	30	2,85	24	2,52	15	2,41	36	4,34	9	6,21
zidari	31	2,86	31	2,95	32	3,36	42	6,75	23	2,76	9	6,21
tesari	60	5,52	51	4,85	60	6,30	38	6,11	33	3,97	11	7,59
kovači	38	3,50	49	4,66	28	2,94	18	2,89	24	2,88	6	4,14
češljači vune	51	4,70	78	7,42	59	6,19	28	4,50				
grebenari vune	40	3,68	34	3,24	46	4,83						
tkalci	57	5,25	63	6,00	45	4,72	8	1,29	3	0,36		
grebenari sukna	38	3,50	37	3,52	34	3,57						
podstrigači sukna	17	1,57	18	1,71	23	2,41			1	0,12		
krojači	60	5,52	62	5,90	55	5,77	38	6,11	38	4,57	5	3,45
kapari	4	0,37	3	0,29								
postolari	102	9,39	57	5,42	58	6,09	67	10,77	103	12,38	22	15,17
kožari	51	4,70	43	4,09	37	3,88	37	5,95	28	3,36	5	3,45
mesari	24	2,21	29	2,76	36	3,78	58	9,33	11	1,32	1	0,69
krčmari	30	2,76	59	5,61	21	2,20						
prodavači	36	3,31	56	5,33	60	6,30	22	3,54	4	0,48		
slikari	11	1,01	12	1,14	13	1,36	4	0,64	46	5,53	1	0,69
barkarioli												
službenici							27	4,34	57	6,85	5	3,45
plaćenici							49	7,88				
nosači									111	13,34	29	20,00
nečitljivo					13	1,36						
Ukupno	1.086	100	1.051	100	953	100	622	100	832	100	145	100

Grafikon 1. Broj članova najbrojnijih dubrovačkih profesija/bratovština pod obvezom noćne straže 1548, 1594, 1644. i 1673.

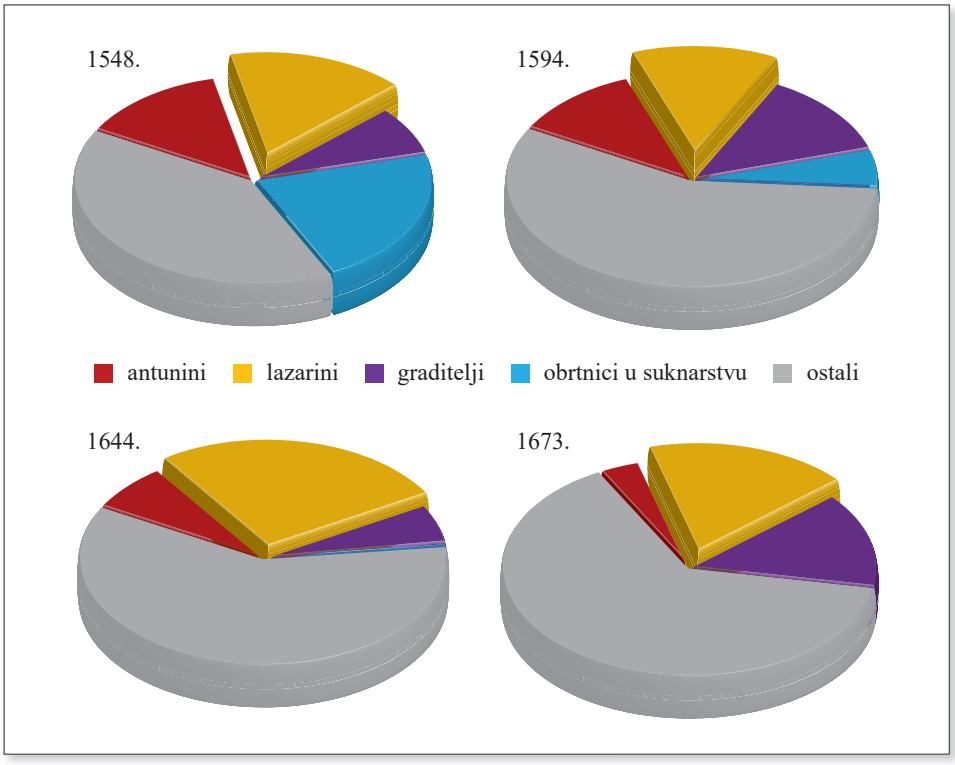

Izvor za tablicu 2 i grafikone 1-4: za razdoblje 1544-1555: *Guardie notturne*, početni nenumerirani list verso, 20v, 65v, serija 9, sv. 5a, DAD; za 1594: *Series Nova*, rukopis br. 4512, Österreichische Nationalbibliothek, Beč; za 1644: *Libro della scorovaita 1644*, sv. 21; za 1673: *Scorouaita*, sv. 22.

Napomena: U originalu je za 1548. krivo zbrojeno 1.041, a za 1555. stoji pogrešan zbroj 973. Kod antunina je 1594. posebno popisano 66 članova u dobi 14-20 godina, koji nisu uvršteni u tablicu, da bi kriteriji za sve bratovštine bili isti.

Stražarske su dužnosti stoga spomenute u matrikulama nekih bratovština.[22] Kod lazarina ta je obveza u početnim desetljećima opterećivala i članove bez

[22] Konstantin Vojnović, *Bratovštine i obrtne korporacije u republici dubrovačkoj od XIII do konca XVIII vijeka*, sv. 2. Zagreb: JAZU, 1900: IX, XXV, XXVII.

prava učešća u kapitulu,[23] no ta kategorija članstva iščezava 1570-ih. Godine 1614. obveza stražarenja na utvrdama i formalno je dodana uvjetima za prijem u članstvo bratovštine (čl. 53 Matrikule).[24]

Najstariji sačuvani popis noćne straže iz 1544. pisao je kancelar Nikola Paskov Primi.[25] Iz njega se razabire da je svakih 4-5 godina izrađivan novi popis obveznika složenih po ekipama koje su bile zadužene za stražarenje dvaput godišnje kroz mjesec dana svaku treću noć. Na početku tih popisa kancelar je donosio broj obveznika po bratovštinama (*polize*).[26] Uz odgovarajuću bilješku, križane su osobe koje su bile oslobođene dužnosti zbog dobi, nesposobnosti ili trajne povlastice.[27] Popis je služio i za pregled neopravdanih izostanaka koji su povlačili globu, a u ranijim stoljećima na temelju takvih se popisa također obračunavala mala naknada. Ekipe su sastavljane tako da su u svakoj bile zastupljene razne bratovštine.[28]

Broj noćnih stražara pojedinih bratovština znao je naglo porasti ili pasti u razmaku od svega par godina. Primjerice, broj stražara iz postolarske bratovštine u četiri godine između 1544. i 1548. gotovo se prepolovio, dok je u istom razdoblju vrtoglavo porastao broj stražara iz bratovština trgovaca na malo (prodavača) i krčmara. Na te promjene mogla je utjecati politika pojedine bratovštine u primanju novih članova. Na primjer, nagli pad kod postolara mogao je biti uzrokovan "bijegom" iz bratovštine nakon što je 1492. Malo vijeće dozvolilo bavljenje tim obrtom i onima koji u nju nisu učlanjeni.[29] Velike oscilacije, međutim, treba ponajprije pripisati povremenim ažuriranjima popisa, vjerojatno na zahtjev samih bratovština koje su smatrale da su nesrazmjerno

[23] Na primjer, među stražarima je 1544. spomenut Stjepan Đurov iz Stona, koji je bio na popisu članova "iz pobožnosti". Vidi: *Guardie e armamento*, serija 9, sv. 5a, f. 1r; *Matrikula bratovštine Sv. Lazara* (dalje: *ML*), serija 22.1 - *Fratrie, Matricole*, sv. 15, DAD.

[24] *ML*, f. 8v; K. Vojnović, *Bratovštine i obrtne korporacije*, sv. 2: 117 (s pogrešnom godinom).

[25] *Guardie notturne*, sv. 5a. Ime kancelara zapisano je na prvom nenumeriranom listu verso i na kraju sveska. Svezak sadrži popise sastavljene 1544, 1548. i 1555. Ostavljeno je prazno mjesto za popis iz 1550, koji ipak nije uvršten.

[26] Riječ je, dakle, o procjeni broja stražara koje može dati svaka bratovština. *Guardie notturne*, sv. 5a, f. 65v.

[27] *Liber viridis*: c. 13. Za par primjera oslobođenja od dužnosti vidi *Odluke dubrovačkih vijeća 1395-1397. Reformationes consiliorum civitatis Ragusii 1395-1397*, prir. Nella Lonza. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2011: 143, 186; *Guardie notturne*, sv. 5a, f. 67r (lazarin Tomaso de Piero, 1556).

[28] *Guardie notturne*, sv. 5a.

[29] D. Roller, *Dubrovački zanati*: 147-149.

opterećene. Postojanje četiriju popisa obveznika u samo 11 godina (1544, 1548, nesačuvani iz 1550, 1555) ukazuje na visoku dinamiku izrade i obnove stražarskih popisa.

Za evidenciju noćne straže služio je i prilično nemarno sastavljen popis iz 1594, koji je u literaturu ušao pod pogrešnim nazivom "popis stanovništva Dubrovnika 1594. godine".[30] Sadrži preko 1.000 imena, no ima ipak drugačiju strukturu od popisâ iz sredine stoljeća: u njega su uneseni i plemići koji se ždrijebaju za zapovjednike, vjerojatno u dobi od 30 do 50 godina.[31] Očigledno se izmijenio i sustav vođenja evidencije, jer za neke bratovštine stoji samo naziv, bez osobnih imena, možda zato što na njima nije bio red za stražarenje. Po svoj prilici ovaj je popis također trebao vrijediti pet godina.[32] Kod plemića i antunina ovaj su put zasebno notirane osobe između 14 i 20 godina i starije od 50 godina, jamačno zato što im obveza nije bila ista. Pučana je na popisu ukupno 625, s time što na njemu nema, na primjer, klesara ni krčmara, ali je zato upisano 27 državnih službenika (*salariati*) i 49 plaćenih vojnika (*barabanti*). Popis odvojeno donosi antunine (35) i lazarine (30) koji su u trenutku sastavljanja popisa boravili izvan teritorija Republike, pa se na njih nije moglo računati za obavljanje stražarskih dužnosti. Znatno viši udio trajnije odsutnih lazarina (37%) nego antunina (26%)[33] može se objasniti prirodom levantske trgovine s dugim kopnenim putovanjima ili čak trajnijim boravkom u nekoj od kolonija na Balkanu.

Iz popisa stražarskih obveznika u 16. stoljeću uočljiva je tendencija pada broja stanovnika iz trgovačko-obrtničkog pučkog sloja, sukladna općem demografskom trendu, na koji su utjecale i epidemije kuge iz 1526/7. i 1533.[34]

---

[30] *Series Nova*, rukopis br. 4512. Popis je uveden u inventar pod nepreciznim naslovom "Stanovništvo Dubrovnika 1594. godine" (*Bevölkerungsstatistik von Ragusa vom Jahre 1594*). Zahvaljujemo Nenadu Vekariću na digitalnim snimcima.

[31] O dobi vidi odredbu iz 1487. u *Liber croceus*: c. 120, str. 139-142.

[32] O popisu svakih pet godina govori odluka Senata iz 1528. (cit. u *Liber croceus*: str. 141). Iz bilješke o Andriji Miošiću vidi se da je popis iz 1594. ostao u uporabi barem dvije godine: *[Andrea Miosich cancell.] liberato adi 3 di gennaio 1596 della scorovaita* (*Series Nova*, f. 20r).

[33] Antunini i lazarini nisu popisivani po istome kriteriju, pa ove omjere treba uzeti *cum grano salis*.

[34] Risto Jeremić i Jorjo Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika*, sv. 1. Beograd: Centralni higijenski zavod, 1938: 92-98; Vladimir Bazala, »Calendarium pestis.« *Acta historica medicinae, pharmaciae, veterinae* 2/1 (1962): 59; Zlata Blažina-Tomić, *Kacamorti i kuga. Utemeljenje i razvoj zdravstvene službe u Dubrovniku*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2007: 147-161; N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, *1*: 252-257.

Broj od 219 stražara-lazarina 1544. ugrubo se podudara s brojem članova bratovštine te godine: 1537. imala je 198 punopravnih članova, a do 1540. upisano ih je još 9. Tijekom 16. stoljeća bratovština lazarina trajno je najbrojnija dubrovačka "profesionalna udruga", brojnija od antunina. Na popisima iz 1544-1555. obrtnici tekstilnih struka tvore između 24,59 i 28,09%, no do kraja stoljeća njihov se udio prepolovio (11,90%), što je uzrokovano odumiranjem vunarskog obrta.[35]

Popisi noćne ophodnje iz 1644. i 1673. drugačiji su od prethodnih, jer u njima nisu nanizana imena svih obveznika, već posada koje su bile određene za dužnost pojedine noći. Očito su ti rasporedi rađeni unaprijed administrativno, jer su imena nekih obveznika križana s naznakom o previsokoj ili preniskoj dobi (npr. *liberato per età* ili *minore*) ili s uputom na akt kojim su oslobođeni dužnosti.[36] Budući da se imena ponavljaju, zbrojevi premašuju broj obveznika[37] i stoga nisu posve usporedivi s popisima iz 16. stoljeća.

Sudeći prema popisu, lazarini su do 1644. zadržali brojčanu premoć nad drugim profesionalnim skupinama (24,52%). Brojni su bili i postolari,[38] ali i nosači, pa i barkarioli, koji su tek u 17. stoljeću uključeni u noćne ophodnje. S druge strane, gotovo su posve iščeznuli obrtnici svih tekstilnih struka osim krojača, jer je proizvodnja sukna odumrla, unatoč poticajnim mjerama dubrovačkih vlasti krajem 16. i početkom 17. stoljeća.[39] Za razliku od 16. stoljeća kad su lazarini bili tek ponešto brojniji od antunina, na popisu iz 1644. njihov je broj gotovo četiri puta veći, a u stražarskom popisu iz 1673. lazarina je pet puta više nego antunina. Broj članova ovih dviju bratovština u popisu stanovništva iz iste godine (vidi niže) ipak ukazuje na to da ta razlika nije realna, već da je došlo do neke promjene u stražarskim obvezama ili evidenciji.

Popis za gradske straže iz 1673, koji je rađen u osnovi na isti način kao onaj iz 1644, pokazuje koliko su dramatične bile posljedice potresa u pučkome sloju. Procjenjuje se da je u samom potresu poginulo gotovo pola gradskog

---

[35] Opširnije o bezuspješnim pokušajima dubrovačkih vlasti da održe tekstilnu proizvodnju D. Roller, *Dubrovački zanati*: 11-22.

[36] *Libro della scorovaita 1644*, sv. 21, f. 2r.

[37] Brojena su i sva prekrižena imena, jer nije jasno jesu li njihova mjesta popunjavana novim osobama.

[38] U Zadru su 1527. postolari bili najbrojniji obrtnici, dosežući gotovo 20% ukupnog broja pripadnika tog sloja. Vidi: Domagoj Madunić, »Mjera grada: zadarski popis stanovništva iz 1527.« *Povijesni prilozi* 36 (2009): 50.

[39] D. Roller, *Dubrovački zanati*: 11-22; V. Vinaver, »Dubrovačka nova ekonomska politika«: 431.

stanovništva (42%).[40] Brojke iz ovih dvaju popisa stražara ukazuju također na snažno iseljavanje onih koji su živjeli od svoga rada, izgubivši u sveopćoj krizi tržište za svoje proizvode. S druge strane, na tržištu radne snage u vrijeme obnove porasla je potražnja za zidarima i tesarima.

Na popisu posada noćnih straža iz 1673. navedeno je 25 lazarina. Na temelju popisa lazarina iz istog razdoblja, može se točno utvrditi na koji je način bratovština raspoređivala obveze. Od 25 stražara sa stražarske liste, bilo je samo 11 "punopravnih članova" već primljenih u kapitul i upisanih u matrikulu. Na primjer, od trojice koja drže stražu 2. svibnja 1673. - Miho Andrijaši, Miho Dobroslavić i Marko Lukin - nitko još nije bio formalni član bratovštine.[41] No, i ti koji još nisu upisani u matrikulu pripadaju lazarinskim *casatama*,[42] odnosno lazarinima kao sloju.

Popis iz 1673. općenito otkriva nedostatak ljudstva za noćne ophodnje i potpunu iscrpljenost pučanskog sloja u poslijepotresno vrijeme.

Lazarini u popisima stanovništva 1673/4.

Po nalogu Malog vijeća 1673/4. proveden je popis stanovništva u Dubrovačkoj Republici.[43] Zdravko Šundrica pretpostavio je da je razlog bio "statistički", tj. da je državna uprava nakon katastrofalnog potresa htjela utvrditi demografsko stanje kako bi mogla planirati obnovu i oporavak.[44] Zasad je nemoguće reći je li ta pretpostavka točna, no kod drugih dubrovačkih popisa iz istog vremena nazire se financijska svrha. U to je vrijeme, naime, država pokušavala

---

[40] N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, *1*: 271-273.

[41] *Scorouata*, sv. 22, f. 28r; usporedi *ML*.

[42] O lazarinskim *casatama* vidi Š. Curić Lenert i N. Lonza, »Bratovština Sv. Lazara u Dubrovniku (1531-1808)«: 56-57. Jedinu nejasnoću uzrokuje Marin Borisi, čija obitelj nije pripadala lazarinima. Borisi je barski patricijski rod, čiji su se mnogi pripadnici odselili nakon pada Bara pod osmansku vlast. Marin Borisi, djed Marina koji se spominje 1673, naselio se u Dubrovniku vjerojatno potkraj 16. ili početkom 17. stoljeća, a umro 1634. Njegov sin Antun postao je dubrovački kancelar, što bi ukazivalo na povezanost s antuninskim ili lazarinskim obiteljima, možda ženidbenim putem. O Borisijevima u Dubrovniku vidi: Savo Marković, »Barski patricijski rod Borisi u prošlosti: Jadran, Evropa, Mediteran.« *Povijesni prilozi* 28 (2005): 93-94.

[43] U lopudskom dijelu popisa zabilježeno je da se provodi po nalogu kneza i Malog vijeća. Vidi: [Antonije Vučetić], »Broj stanovnika republike Dubrovačke poslije velike trešnje.« *Dubrovnik, kalendar za prostu godinu 1899*, 3 (1898): 140.

[44] Zdravko Šundrica, »Popis stanovništva Dubrovačke Republike 1673/74.« *Arhivski vjesnik* 2 (1959): 419-424.

namaknuti nužna sredstva, između ostaloga za blagajnu harača, i stoga je uvodila i povisivala namete, utjerivala dugove i na razne druge načine pokušavala povećati prihode.[45] Lako je moguće da je i popis stanovništva proveden zato što se razmišljalo o uvođenju poreza po domaćinstvu i/ili glavi stanovnika, kakvi su u to vrijeme već postojali u nekim državama.

Stanovništvo sela popisivali su njihovi župnici. Šundrici je promaklo da su po prilici u isto vrijeme provedeni djelomični popisi i u gradu,[46] ali preko "profesionalnih bratovština". Teško je reći zašto se to činilo spretnijom metodom od povjeravanja te dužnosti jednom popisivaču: u Zadru je 1527. sve gradsko i prigradsko stanovništvo (oko 8.000 osoba) popisao jedan te isti notar,[47] pa je to moralo biti provedivo i u malobrojnijem Dubrovniku nakon potresa.[48]

Sačuvani su popisi za antunine, lazarine, brijače, tesare, zlatare, kožare, krojače, kovače, postolare, zidare i prodavače na malo.[49] Nijedan popis nije datiran, ali se uz pomoć usporedbe imena u bratovštinama lazarina i brijača moglo potvrditi da su sastavljeni upravo 1673/4.[50] Razlika u odnosu na popise na izvangradskom teritoriju jest što se, nažalost, ne donosi broj osoba u domaćinstvu, pa je manje pogodan kao izvor za procjenu broja gradskog stanovništva. Vjerojatno su na popisu samo oni koji su u gradu trajno prebivali, što je moglo smanjiti broj lazarina.[51]

Kako god bilo, ovi popisi pružaju mogućnost za grubu usporedbu broja lazarina nakon potresa s članstvom drugih bratovština (tablica 3). Lazarini su s

---

[45] Najopširniji prikaz te problematike donosi Vesna Miović, *Dubrovačka diplomacija u Istambulu*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2003: 174-175.

[46] Z. Šundrica, »Popis stanovništva Dubrovačke Republike 1673/74.«: 423.

[47] D. Madunić, »Mjera grada.«: 28.

[48] Vekarić procjenjuje da je u to vrijeme u Dubrovniku s neposrednom okolicom bilo oko 5.500 ljudi (N. Vekarić, »Broj stanovnika Dubrovačke Republike u 15, 16. i 17. stoljeću.«: 19).

[49] *Diplomata et acta saec. XVII*, serija 76, sv. 1809/II, bez broja, DAD. Zahvaljujemo Petrici Balija što nas je upozorila na ove dokumente.

[50] Okvirna datacija za lazarine je "ne prije 1673. i ne iza 1676. godine": na popisu lazarina nalazi se šest članova primljenih u bratovštinu 1672, ali i Nikola Maričević koji je umro prije 1676. (*Nota delli fratelli della Confraternita di S. Lazzaro*, *ML*). Matrikula brijača, čiju nam je transkripciju ljubazno stavila na raspolaganje Neda Kovačić, omogućuje još precizniju dataciju, jer se na popisu nalazi član primljen 1673, a nema četvorice upisanih 1674.

[51] Prema analizama Domagoja Madunića, zadarski su dužnosnici u prvoj polovici 16. stoljeća u svojim izvješćima brojali samo nazočne stanovnike. Usporedi D. Madunić, »Mjera grada.«: 29-30. Vekarić isto ističe za dubrovački izvangradski popis (»Broj stanovnika Dubrovačke Republike u 15., 16. i 17. stoljeću.«: 19, bilj. 46).

Tablica 3. Broj članova bratovština i broj članova koji su ponudili novce za državni zajam prema popisima iz 1673/4.

Bratovština	Broj članova	Članovi koji su ponudili novce za državni zajam	
		broj	udio (%)
antunini	34	22	64,70
lazarini	47	33	70,21
brijači	13	11	84,61
zlatari	14	9	64,29
zidari	34	20	58,82
tesari	23		
kovači	12		
krojači	12		
postolari	37		
kožari	11		
prodavači na malo	22	17	77,27
Ukupno	259		

Napomena: Kod nekih je upisa pisar dodao *e fratelli*, *e figlio* i slično. Za riječ u jednini dodana je jedna osoba, a za riječ u množini dvije.

Budući da popis nije cjelovit, omjeri članstva ne iskazuju se grafički.

47 članova u to vrijeme daleko najbrojnija bratovština i znatno premašuju antunine (34), tradicionalno brojne postolare (37) i trgovce na malo odnosno vlasnike trgovina (22). Relativno velik broj zidara (34) i tesara (23) zasigurno se može objasniti razdobljem poslijepotresne obnove koje je privuklo *meštre* spomenutih struka. Sačuvani popis nije cjelovit, to jest ne obuhvaća sve gradske bratovštine: nema, primjerice, krčmara, koji sigurno nisu bili brojčano zanemarivi. Stoga je nepoznat udio lazarina među članovima svih bratovština u gradu, ali mora biti niži od 18,15%, odnosno udjela u popisanim bratovštinama. Bratovština Sv. Lazara, budući da se u to vrijeme već staleški zatvara i elitizira, teže se obnavlja priljevom novog članstva nego "obične" profesionalne bratovštine.

Nenad Vekarić ne donosi broj članova Velikog vijeća baš u razdoblju koje nas zanima, a utvrđuje da je 1751. bilo 127 vijećnika.[52] Ako se uzme u obzir opći demografski trend u tom sloju, s naglim padom u vrijeme potresa i blažim

[52] N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, *1*: 142, tablica 37.

Grafikon 2. Broj članova trgovačkih i obrtničkih bratovština popisanih 1514. (lazarini 1537) i 1673/4.

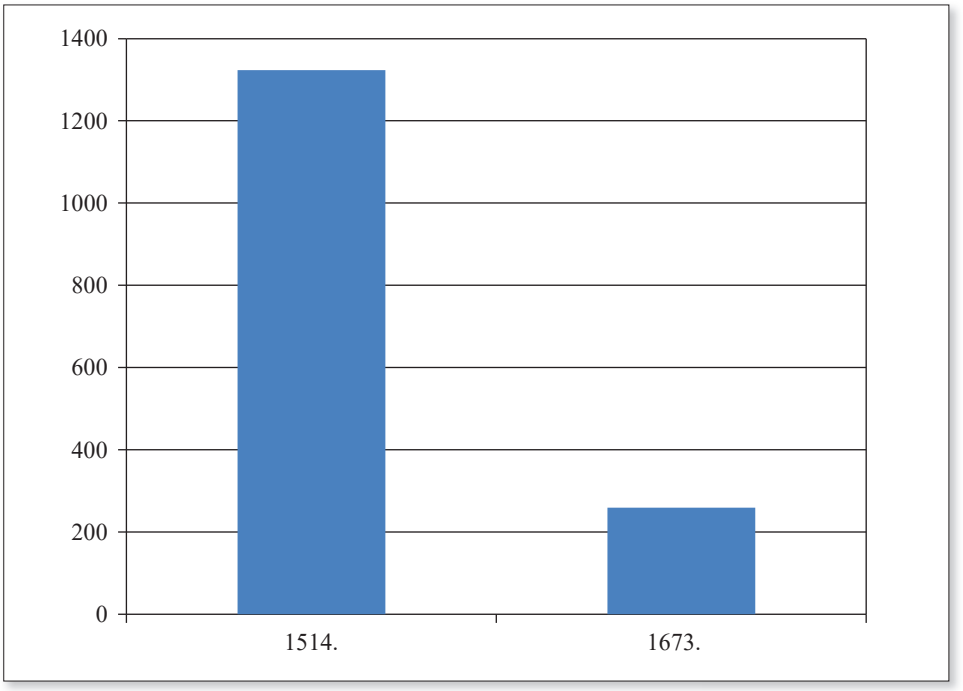

padom nakon toga,[53] može se procijeniti da je 1673. moglo biti oko 150 članova Velikog vijeća, to jest odraslih patricija. Odrasle muške vlastele tada je bilo približno triput više nego lazarina, a skoro dvostruko više od pripadnika višeg građanskog sloja - antunina i lazarina zajedno. Udio viših slojeva (vlastele, antunina i lazarina) u urbanoj populaciji bio je visok, i vjerojatno je nadmašivao udio obrtnika.[54]

Između popisa iz 1514. i 1673/4. demografska slika trgovačkog i obrtničkog sloja znatno se izmijenila (tablice 1 i 3, grafikoni 2 i 3) zbog dugotrajnih demografskih procesa, gospodarskih reorijentacija, kao i zbog gubitaka i krize uzrokovanih Velikim potresom iz 1667.[55] Bratovštinski okvir pri tome je također

[53] N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, *1*: 145, grafikon 19.

[54] Omjere nije moguće precizno izraziti jer, kao što je već spomenuto, nisu sačuvani popisi za sve obrte. U vrijeme zatvaranja Velikog vijeća 1332. dubrovačko je plemstvo, prema analizama N. Vekarića, činilo oko 40% stanovništva. Vidi: Nenad Vekarić, »Udio plemstva u stanovništvu Dubrovnika u trenutku zatvaranja vijeća 1332. godine.« *Rad HAZU* 510 (2011): 38.

[55] Za vlastelu vidi N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, *1*: 252-259, 265-273, 281-282.

Grafikon 3. Broj članova trgovačkih i obrtničkih bratovština popisanih 1514. (lazarini 1537) i 1673/4. prema bratovštinama.

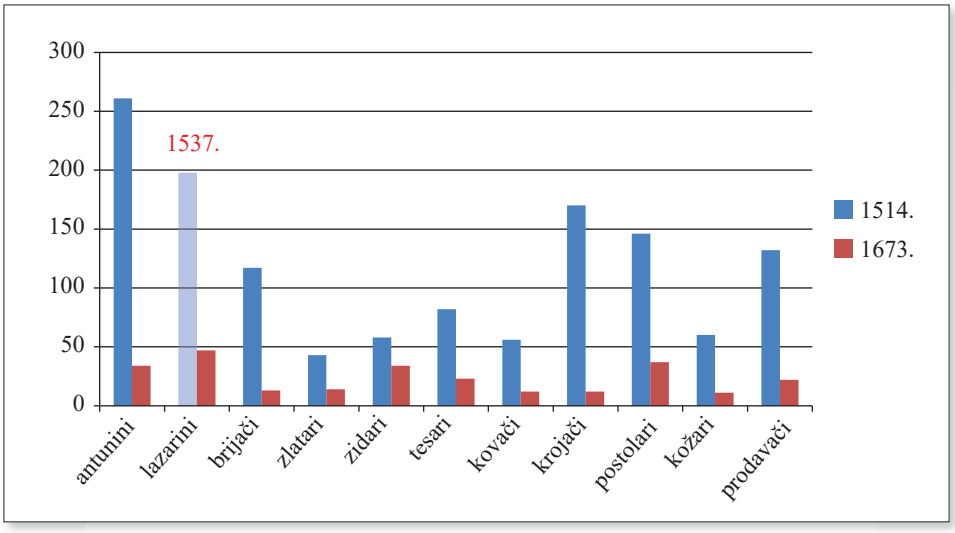

Napomena: Iz popisa iz 1514. uvršteni su u grafikon samo podaci za bratovštine koje su popisane i 1673. Za lazarine je iskazan broj izvornih članova u kapitulu 1537.

Izvori za grafikone 2 i 3: *Dal libro degli offiziali dell'ospedale de poveri uomini e donne alle Pille, borgo di Ragusa, a di 28 gennaio 1514* (Gianmaria Mattei, *Zibaldone*, sv. 2, f. 395r-v, rukopis br. 434, Knjižnica samostana Male braće u Dubrovniku); *Diplomata et acta saec. XVII*, sv. 1809/II, DAD; *Matrikula Lazarina*, f. 46r-47r, DAD.

igrao određenu ulogu. Što je neka bratovština bila više pozicionirana u društvu i što je nasljedni faktor postajao bitniji, a endogamija jača, to su negativni demografski trendovi bili snažniji, po sličnom obrascu kao u vlasteoskom staležu. U spomenutom intervalu od stoljeća i pol lazarini su bili ponešto rezistentniji na krizu od izrazitije elitiziranih antunina.

Prilog pitanju financijske snage članova bratovština 1673.

Drugi niz popisa iz 1673. donosi iznose koje su članovi pojedinih bratovština bili spremni staviti na raspolaganje za hitne državne potrebe (tablica 3).[56]

[56] *Diplomata et acta saec. XVII*, sv. 1809/II. Popisi nisu zasebno numerirani, postoje jedino naknadno olovkom upisani brojevi listova na svakom popisu.

Popis svake bratovštine sadrži imena bratima koji "nude" određene iznose (*offerisce*), nekad očito u gotovini, a nekad u vrjednosnim pismima (*lettere bolate*) ili ulozima (*polizze*) u državnoj riznici ili u stranim bankama. Nije izričito rečeno, no vjerojatno je riječ o državnom zajmu, a ne o bespovratnoj uplati (darovanju). Nije poznato jesu li svote zaista i uplaćene, ili je riječ samo o pripremama, u kojima se htjelo vidjeti kolika bi se svota mogla prikupiti u slučaju nužde.

Najveći je bio odaziv brijača (84,61%), vjerojatno i stoga što je država bila njihov glavni poslodavac, pa su se teško mogli oglušiti na poziv. Interesantno je da se u tu akciju uključilo nešto više lazarina (70,21%) nego antunina (64,7%), možda zato što je njihov kapital u stranim trgovištima ostao pošteđen od posljedica potresa, a vjerojatno i zato što su bili bogatiji. Najslabiji je bio odaziv u redovima zidara (58,82%), koji su bili i najsiromašniji sloj od popisanih bratovština.

Bratovština Sv. Lazara bila je financijski najsnažnija (grafikon 4) i njezini su članovi bili spremni uplatiti ukupno čak 919,85 dukata. Na popisu su

Grafikon 4. Financijska sposobnost bratovština za učešće u državnom zajmu oko 1674, izražena u dukatima.

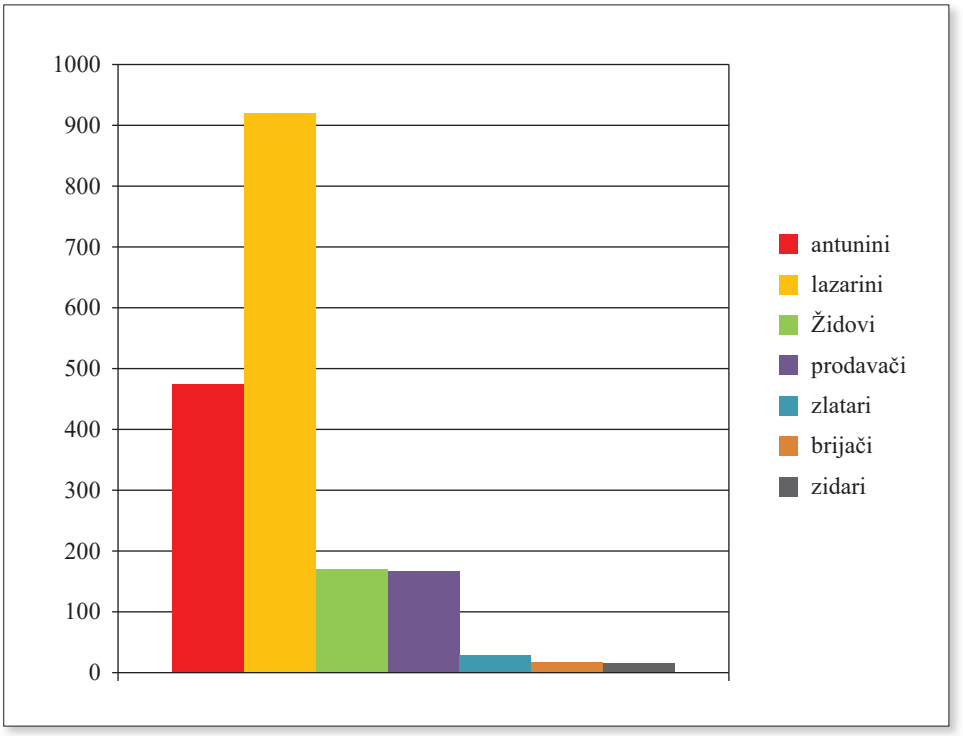

Grafikon 5. Prosječna financijska snaga člana bratovštine koji se prijavio za učešće u državnom zajmu oko 1674, izražena u dukatima.

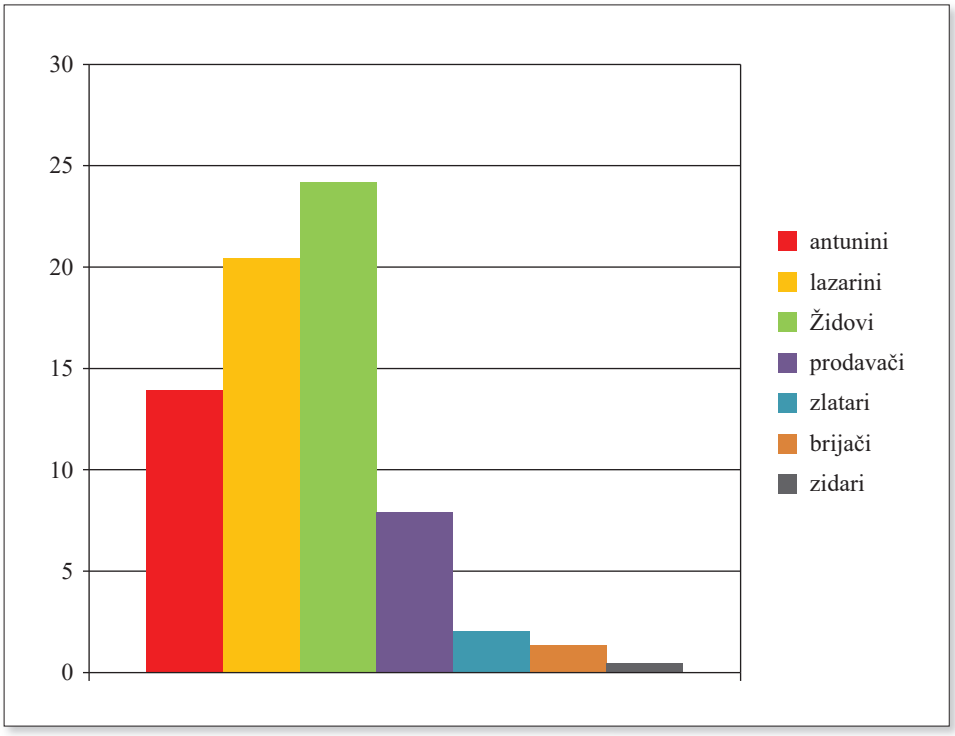

Izvor za grafikone 4 i 5: *Acta et diplomata saeculi XVII*, sv. 1809, DAD.

33 osobe, a vjerojatno su izostavljeni oni koji nisu bili sposobni nositi taj teret ili su bili odsutni. Iznosi variraju od svega jednog do nevjerojatnih 262,20 dukata (100 ongara) koje su zajedno ponudili Ilija Veseličić i njegov pastorak Nikola Gleđević.[57] Visoki iznos bio je spreman dati i Ivan Vincenti (100 dukata).[58] Prosječno je svaki od popisanih lazarina bio spreman uplatiti 20,44 dukata (grafikon 5).

[57] Ilija Veseličić se, nakon trgovanja na Levantu, vratio u Dubrovnik i 1659. oženio s Perom Antuna Gleđevića koja je kasnije, zajedno s troje djece, poginula u potresu. Nakon toga sklopio je drugi brak sa svojom šogoricom Franom, udovicom Rada Antunovog Gleđevića (*Katićeva genealogija antunina* /dalje: KGA/, Ostavština Ernesta Katića, f. 37r; DAD). Nikola Gleđević bio je Franin sin iz prvog braka, koji je kasnije postao antunin (KGA, f. 28r-v).

[58] Ivan Vincenti bio je uspješan trgovac u Veneciji, gdje je i umro 1698. godine (KGA, f. 79r). Vjerojatno mu je glavnina imovine ostala pošteđena u potresu.

Popis antunina obuhvaća 22 osobe, a ponuđene svote kreću se u rasponu od 5 dukata (Marin Staj) do 50 dukata (Stjepan Vituša).[59] Ukupna svota ponuđenih priloga iznosi 474 dukata, što je prosječno 13,94 dukata po antuninu s tog popisa.

Ostale profesionalne bratovštine za koje postoji popis bile su financijski daleko slabije, a možda i manje motivirane za upisivanje zajma. Relativno su visoko rangirani prodavači, odnosno trgovci na malo s ponuđenim svotama od 0,20 do 20 dukata, ukupno 166,20 dukata (7,91 po glavi). Na najnižoj su poziciji bili zidari, čiji je najviši iznos jedva prelazio jedan dukat. Njihova je kolektivna "platežna spremnost" bila 16,20 dukata (prosječno 0,49 dukata po osobi).

Prilozima za državne potrebe odazvali su se i dubrovački Židovi, i to s ukupno 169,50 dukata. Na popisu je svega sedam imena, s time što iznosi izrazito osciliraju, od 2,25 do čak 120 dukata, koliko je bio spreman snositi Rafael Cohen, koji se i inače u poslijepotresno vrijeme istaknuo investicijama u popravak državnih kuća u getu.[60] Premda su gubici židovske zajednice u potresu bili teški,[61] vidljivo je da je njezina financijska snaga bila značajna, ali i da su razlike u platežnoj moći bile vrlo velike. Spomenutih sedam Židova bilo je spremno uplatiti prosječno 24,21 dukat.

Dakle, ne samo da su lazarini kao grupa mogli podnijeti najveći dio tereta za državne potrebe jer su bili najbrojniji, već su i njihovi članovi bili spremni dati prosječno najviše iznose poslije Židova. Prosječni lazarin bio je spreman u državnu blagajnu uplatiti znatno više od antunina. Antunini, koji su u to vrijeme već tvorili činovničku elitu, imali bi sve razloge za potpomaganje vlasti u kriznom trenutku, ali najvjerojatnije to jednostavno nisu bili u stanju. Koliko je teško taj sloj bio uzdrman potresom iz 1667, možda najbolje ilustrira sljedeća činjenica: od 22 antuninske obitelji koje su živjele u Dubrovniku 1817, samo je njih pet svoj put društvenog uspona - od običnog pučanina preko lazarina do antunina - započelo prije potresa, a preostalih 17 bili su "novi", tj. "poslijepotresni" lazarini i antunini.[62]

Bez obzira na potresna stradanja koja nisu bila manja nego u drugim slojevima, po ovim doprinosima za državne potrebe vidi se da su lazarini u drugoj

[59] Stjepan Vituša primljen je među antunine 1668. godine (KGA, f. 2r).

[60] Vesna Miović, *Židovski geto u Dubrovačkoj Republici (1546-1808)*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2005: 57-58.

[61] Vidi: V. Miović, *Židovski geto*: 57.

[62] Ivana Lazarević, »Antuninske kuće u gradu Dubrovniku prema popisu stanovništva iz 1817. godine.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 52/1 (2014): 312, tablica 1.

polovici 17. stoljeća imali pozitivna društvena iščekivanja. Mislimo da je tu na djelu i tipičan "kolektivni mentalitet" sloja koji je još uvijek u usponu, pa svoje osobne i grupne interese u priličnom stupnju vezuje uz državne i spreman je odreći se znatnih iznosa da bi podupro opći izlazak iz financijskih teškoća.

Kretanje članstva bratovštine Sv. Lazara i demografski procesi u dubrovačkom društvu od 16. do kraja 18. stoljeća

Početni popis izrađen 1537. sadrži 198 imena "punopravnih članova" bratovštine Sv. Lazara, to jest onih koji su imali pravo sudjelovanja i odlučivanja u kapitulu. Na drugom cjelovitom popisu članova iz 1673. godine nalazi se 47 imena. Ta dva izvora pokazuju da je tijekom jednog i pol stoljeća broj pao na oko četvrtinu inicijalnog članstva, no ne daju precizniji uvid u dinamiku tog procesa.

Iz bratovštinske Matrikule na dva se načina može utvrditi kada je netko primljen u kapitul. Od 1540. nadalje uz nove se članove bilježi godina upisa,[63] a za prethodno razdoblje taj se podatak može utvrditi indirektnom metodom - usporedbom rukopisa nedatiranih upisa novih članova i datiranih upisa oficijala bratovštine. Budući da ne znamo kada je koji član umro, ne može se izračunati broj članova u pojedinom trenutku, ali može se usporediti priljev članstva u bratovštinu lazarina s upisom novih članova u plemićko Veliko vijeće (grafikon 6).[64]

Već je na prvi pogled očito da priljev novih članova Velikog vijeća i kapitula bratovštine Sv. Lazara tijekom 270 godina (1531-1801) slabi, prateći kretanje stanovništva Republike, koje je svoj vrhunac doživjelo krajem 15. stoljeća, nakon čega bilježi kontinuirani pad.[65] Priljev članova u lazarinski kapitul i u Veliko vijeće kreću se prilično slično, jer isti demografski procesi djeluju i na vlasteoski stalež i na lazarine kao "sekundarnu elitu". Međutim, kod lazarina su skokovi ekstremniji. Razlog tome nije teško dokučiti: u Veliko vijeće ulaze automatizmom svi politički stasali vlastelini (u dobi od 20 ili 18 godina) osim duhovnika, pa priljev novih članova zavisi od demografskih faktora, a kod lazarina se o primitku novih članova glasuje, pa na brojnost članstva itekako utječe politika

[63] Š. Curić Lenert i N. Lonza, »Bratovština Sv. Lazara u Dubrovniku (1531-1808)«: 77.

[64] Priljev članova Velikog vijeća utvrđen je brojanjem upisa po desetljećima u popisu iz Zrcala Velikog vijeća (*Specchio del Maggior Consiglio*, serija 21.1 - *Manuali pratici del Cancelliere*, *Leggi e istruzioni*, sv. 2-4). Matrikula antunina, nažalost, ne omogućuje usporedbu jer popis članstva pokriva samo kraće razdoblje.

[65] N. Vekarić, »Broj stanovnika Dubrovačke Republike u 15., 16. i 17. stoljeću«: 19.

Grafikon 6. Broj novoprimljenih članova Velikog vijeća i kapitula lazarina 1541-1800.

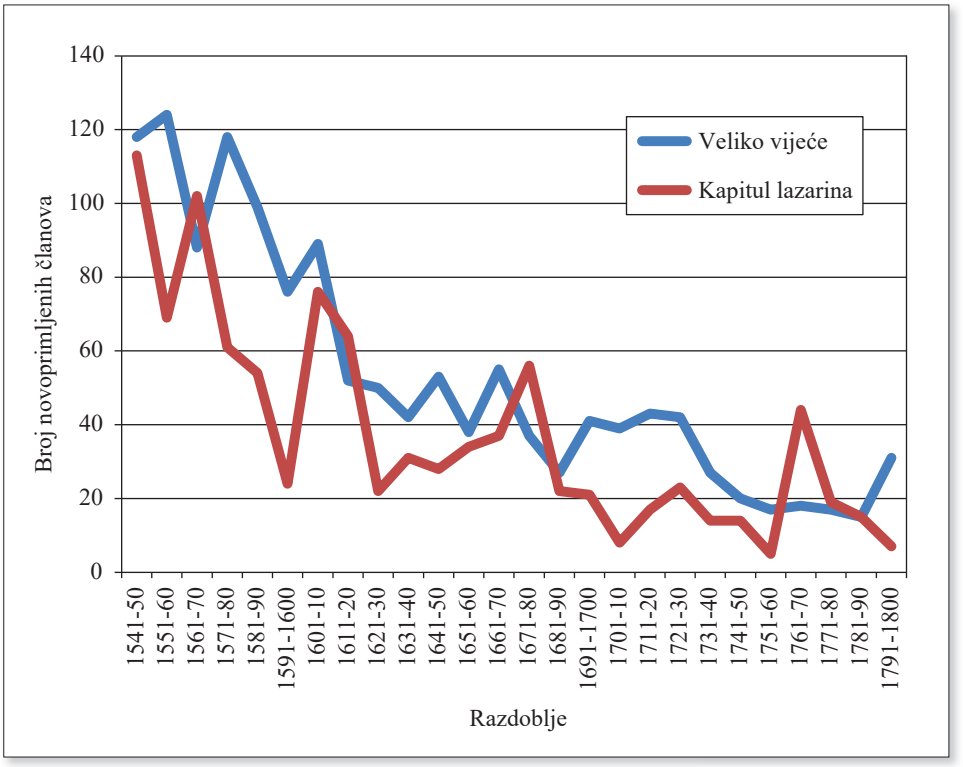

Izvori: *Matrikula bratovštine Sv. Lazara*; *Specchio del Maggior Consiglio*, serija 21.1 - *Manuali pratici del Cancelliere*, *Leggi e istruzioni*, sv. 2-4, DAD.

bratovštine. Dođe li do naglog i zabrinjavajućeg pada broja bratima, kapitul taj manjak može nadoknaditi širim otvaranjem vrata za nove članove. No, već krajem 16. i početkom 17. stoljeća bratovština se počinje staleški zatvarati, u početku neformalno, a 1614. i formalnom odredbom kojom se za prijem novih članova tražio pozitivan glas dviju trećina članova kapitula. Još restriktivnije odredbe iz 1693. dodatno su smanjile priljev novog članstva koje se nije moglo pozvati na nasljedno načelo.[66] U drugoj polovici 17. stoljeća u dva je navrata ipak u bratovštinu primljen veći broj članova. Upisom 46 novih lazarina između 1668. i 1677. htjelo se nadoknaditi gubitke u potresu iz 1667, ali i popuniti

[66] Detaljno vidi Š. Curić Lenert i N. Lonza, »Bratovština Sv. Lazara u Dubrovniku (1531-1808)«: 60-62.

mjesta koja su ostala upražnjena prijelazom nekih članova u bratovštinu antunina.[67]

Izbor novih članova u kapitulu mogao je također biti poremećen unutarnjom krizom bratovštine, razdorima i teškoćama okupljanja kvoruma. Takve je situacije država koristila za sve izravnije miješanje u izbor članstva, a zatim je razvila i posve otvorenu praksu da u bratovštinu "gura" pojedince kojima se željela odužiti ili od kojih je očekivala neku korist, ponekad i novčanu.[68]

Kretanje članstva bratovštine Sv. Lazara slijedi opće demografske trendove. Međutim, za razliku od vlastele kao posve zatvorenog staleža koji je samo u izuzetnim situacijama agregirao nove članove, bratovština je bila otvorena za primanje novih članova, s time da je politiku primanja oblikovala s jedne strane sama bratovština, a s druge sve više i država. Na dulji je rok bratovština ipak postupno zatvarala svoja vrata za nove obitelji i težila endogamiji, oponašajući vlastelu i antunine, čime je postala izloženija negativnim demografskim trendovima, dočekavši kraj Republike s minimalnim godišnjim upisom stasalih mladića iz lazarinskih obitelji.

Zaključak

Na temelju provedenih analiza mogu se izvesti sljedeći zaključci:

- Lazarini su ubrzo nakon osnutka 1531. postali najbrojnija dubrovačka profesionalna bratovština i tu poziciju zadržali barem do druge polovice 17. stoljeća.

- Brojčane odnose među profesionalnim bratovštinama stubokom su promijenili kriza i gašenje suknarskog obrta tijekom druge polovice 16. i početka 17. stoljeća.

- Potres iz 1667. nije samo prouzročio mnogobrojne žrtve, već je i potaknuo iseljavanja i brojčani pad nekih profesija. U promijenjenim prilikama na tržištu radne snage prosperirali su jedino graditeljski obrti.

- U drugoj polovici 17. stoljeća odraslih vlastelina bilo je približno dvostruko više od pripadnika "sekundarne elite", tj. antunina i lazarina zajedno. Udio viših slojeva (vlastele, antunina i lazarina) u urbanoj populaciji bio je visok.

---

[67] Š. Curić Lenert i N. Lonza, »Bratovština Sv. Lazara u Dubrovniku (1531-1808)«: 63, 85-87.
[68] Š. Curić Lenert i N. Lonza, »Bratovština Sv. Lazara u Dubrovniku (1531-1808)«: 64-68.

- Popis iznosa koje su pučani 1673. bili spremni staviti na raspolaganje državi u slučaju hitne potrebe pokazuje da je financijska snaga lazarina bila nadmoćna.

- Prosječni lazarin bio je u mogućnosti i spreman platiti u državnu blagajnu znatno više od antunina. Antunini, koji su u to vrijeme već predstavljali jasnu činovničku elitu, imali bi sve razloge za potpomaganje vlasti u kriznom trenutku, ali najvjerojatnije to jednostavno nisu bili u stanju.

- Dubrovački Židovi bili su spremni uplatiti značajne svote za državni zajam iz 1673, no s velikim razlikama među pojedincima.

- Usporedna analiza upisa novog članstva u bratovštinu Sv. Lazara i vlastele u Veliko vijeće pokazala je da su kod Velikog vijeća na djelu gotovo isključivo demografski trendovi unutar staleža, a da isti trend kod lazarina mnogo jače modificira politika bratovštine, a kasnije i državnih vlasti.

- Unatoč povremenim mjerama kojima se popunjavalo članstvo lazarina, bratovština se tijekom 17. stoljeća i na samom kraju Republike suočavala s krizom članstva, čemu je u izvjesnoj mjeri doprinio proces elitizacije i staleškog zatvaranja bratovštine.

THE CONFRATERNITY OF ST LAZARUS AMONG THE TRADE AND CRAFT CONFRATERNITIES OF EARLY MODERN DUBROVNIK

ŠTEFICA CURIĆ LENERT AND NELLA LONZA

Summary

Based on the hitherto unknown or rarely used sources, such as the lists of the confraternity members under obligation of night watch as well as the "census" from 1673-4, a comparison in terms of size has been made between the membership of St Lazarus Confraternity and other trade and craft confraternities of Dubrovnik. The results of these analyses determine the position of the *Lazarini* in the social structure of Dubrovnik in the early modern period.

Shortly after the establishment in 1531, the *Lazarini* had become the largest professional confraternity in Dubrovnik, having maintained this leading position well into the second half of the seventeenth century. Apparently, the crisis of textile industry and crafts of the latter half of the sixteenth and early seventeent century had a radical impact on the size of some professional confraternities in Dubrovnik. In addition, the 1667 earthquake not only decimated the commoner ranks, but also stimulated an outflow of population, causing a decrease in the size of particular professions, while builders and masons were the only ones to benefit from the changing conditions on the labour market in the post-earthquake period. Despite random measures aimed at the consolidation of membership, from the start of the seventeenth century St Lazarus Confraternity witnessed its shrinkage in size, which may be related to the closing of its rank due to the Confraternity's transformation into a secondary elite.

Also examined are the data on the willingness of the members of various confraternities and of the Jewish Community to sign for an emergency state

loan (1673-4). The results show that the financial strength of the *Lazarini* at the time was dominant. An average member of the *Lazarini* could afford and was willing to contribute to the treasury far more than a member of the *Antunini.* The latter, who by that time already represented a distinguished administrative elite close to the nobility, would have all reasons to aid the government at a critical moment such as that, but most likely were simply not in a position to do so.

By utilising the data on the entry of new members into the Major Council and the chapter of the Confraternity of St Lazarus (1541-1800), the impact of demographic and other factors on the number of the *Lazarini* has been considered. While the size of the Major Council membership was almost exclusively determined by demographic trends, with the *Lazarini,* however, these trends were subject to confraternity politics, and later that of the government, too.